

ЛЕБЕДЄВА О.В.

к.ю.н., лаборант I категорії відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, м. Київ

ПОБУДОВА ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ КРІЗЬ ПРИЗМУ СВІТОВОГО ПРАВОПОРЯДКУ

В сучасних умовах світовий правопорядок переживає не найкращі часи. У зв'язку з цим все більше звертається увага на «полярності» у світі і все менше використовуються поняття та категорії різних галузей права. Отже, чи може ідея правової держави перемогти у світі, якщо держави будуть розвиватися шляхом однополярного чи багатополярного світу? Це питання непокоїть багатьох, оскільки на сьогодні більшість держав прагнуть до формування багатополярного світу.

Правова держава, так само як і право, виникає під впливом сприятливих глобальних факторів. Звідси впливає світовий правопорядок, як система загальнолюдських планетарних відносин, який об'єктивно може формуватися на основі загальногуманістичних та природно-правових начал, функціонувати у відповідності з загальновизнаними принципами і нормами [1, с. 82-88]. Таким чином, державам необхідно

прагнути не стільки до визначення багатополярного світу, скільки до об'єднання своїх зусиль у побудові правової держави в усьому світі.

Зауважимо, що міжнародне співробітництво – це закріплення у світі правових начал діяльності держав, тобто їх прагнення до побудови правової держави. Тому впровадження однополярного чи багатополярного світу, на заміну міжнародному співробітництву, в науковий обіг не є доцільним, оскільки ці поняття не розбілені ні в теорії держави і права, ні в галузевих науках. Виникає питання, навіщо винаходити нові поняття та створювати плутанину, якщо більшу увагу необхідно приділити популяризації у світі загально визнаних принципів і норм права?

На сьогодні особлива увага приділяється розвитку справжньої полярності розвитку людства. Проблема у визначенні полярності розвитку людства полягає не стільки в тому чи може людський світ чи не може розвиватися однополярно, скільки в тому, які сутнісні основи та замисли однополярного розвитку. Якщо сутність однополярного світу визначається однією, нехай навіть міцною за своїми параметрами, державою без згоди з іншими, а тим більше з використанням методів силового примусу, то такий однополярний розвиток навряд чи призведе до миру та злагоди між народами [4, с. 129-134].

Можливо не слід «пручатися» проти однополярного розвитку, якщо більшість національних держав стають відкритими демократичними правовими і вони прагнуть, щоб їх цінності розповсюджувалися по всій планеті. В свою чергу, сучасна наука сприяє розвитку національних держав шляхом відкритості, демократизму, поваги прав і свобод людини.

Таким чином, з вище наведеного можемо зробити наступний висновок, що світовий порядок є сприятливою основою для формування правової держави, практично в усіх країнах світу. Також необхідно зрозуміти, що демократія, правова держава, права людини не можуть бути реалізовані тільки в окремих країнах, якщо в значній частині цих країн процвітає свавілля, самовладдя, нехтування гідністю людини. У зв'язку з прискореним розвитком людства, розширенням факторів глобалізації принципи демократії, правової держави можуть перемогти лише на території тих країн, які здатні захистити ці загальнолюдські цінності [3].

Теоретичними та практичними аспектами дослідження теорії правової держави були у полі зору таких вітчизняних та зарубіжних учених: Зайчука О.В., Казакова В.Н., Лавренова С.Я., Марченко М.Н., Малько А.В., Матузова Н.І., Оніщенко Н.М., Раянова Ф.М., Скакун О.Ф., Скрипнюка О.В., Шемшученка Ю.С. тощо.

Отже, на нашу думку, слід зупинитися на теоретичній та практичній проблемі формування правової держави. Так у більшості підручників та монографічних дослідженнях під правовою державою розуміють державу, в якій організація і діяльність державної влади в її взаємовідносинах з індивідами і їх об'єднаннями ґрунтується на праві і йому відповідає.

Водночас, у тих зарубіжних країнах, де правова держава є реальністю, під правовою державою розуміють державу, яка заснована громадянським суспільством та контролюється цим суспільством чи його представницькими органами (парламентом). Така практика показує, що правова держава заснована громадянським суспільством, її діяльність обмежена конституцією, яка прийнята цим же суспільством. В таких правових державах парламент є справжнім представницьким органом громадянського суспільства, і він від імені народу контролює діяльність державної влади [2, с. 197-200].

Правова держава – це самостійний тип держави. Вона формується з нових суспільних інститутів, що відсутні у держав, які «не доросли» до рівня правової держави. Серед таких інститутів можна назвати наступні: громадянське суспільство, яке є джерелом влади і носієм суверенітету; громадянське суспільство, яке формує державу владу, визначає напрям її діяльності та здійснює парламентський контроль за діяльністю виконавчої влади; основною функцією державної влади є забезпечення та захист прав і свобод людини та громадянина тощо.

Отже, в правовій державі принципово змінюється характер взаємовідносин між суспільством та державою, між державою та особистістю. Така нова якість зміни взаємовідносин між суспільством та державою характерна новому етапу розвитку людства [4, с. 80-85].

Історія розвитку правової держави бере свій початок з періоду встановлення в Англії англосаксонської моделі держави. Але якщо звернути увагу на становлення правової держави у вітчизняній літературі, то ми побачимо, що витoki цієї теорії прийнято відносити до учень Платона та Арістотеля. Також у нашій юридичній літературі не приділяється увага відмінностям у розумінні конституціоналізму в країнах з англосаксонською моделлю держави та в країнах романо-германської моделі держави. Отже, наша держава корені правової держави шукала в римському праві.

Водночас, в романо-германській державі під конституцією розуміють устрій держави, а під конституціоналізмом – вчення про теорію та практику використання цієї конституції в реальному житті людини. В англосаксонській моделі держави конституціоналізм – це вчення про обмеження діяльності державної влади громадянським суспільством, а конституція – акт, який виходить від суспільства та стриманий конкретними вимогами такого обмеження. Тобто конституція розглядається як акт, який виходить від громадянського суспільства і встановлює межі діяльності державної влади [3].

Що ж стосується реалізації теорії правової держави на практиці зауважимо наступне.

По-перше, необхідно починати з реалізації ідей справжнього конституціоналізму (в англосаксонському розумінні), тобто необхідно виробити механізми підвищення парламенту країни, як представницького органу народу до рівня верховної влади по відношенню до інших гілок влади.

По-друге, необхідно, щоб запрацював принцип розподілу влади на три гілки; особливого значення набуває чіткий розподіл влади на законодавчу та виконавчу.

По-третє, удосконалити виборчу систему, оскільки діюча виборча система не відповідає сучасним світовим стандартам. Вона, особливо на стадії та в процесі реалізації, залишає місце для нарікань щодо адміністративно-владного управління. Чесність в результатах виборів ні в кого не повинно викликати сумнівів.

По-четверте, удосконалити розуміння конституціоналізму як вчення про обмеження державної влади від імені суспільства, а також законність, яку розуміють в традиційному соціалістичному вимірі. Тобто в нашому розумінні законність – це верховенство законів, які виходять від державної влади в суспільстві. Але насправді законність – це верховенство законів, які виходять від суспільства та його представницького органу (парламенту), перш за все, для оцінки діяльності державних виконавчих органів.

На сьогодні в Україні відсутнє правильне уявлення про правову державу, тоді як вона стає основною суспільно-політичного розвитку більшості країн світу.

В нашій країні відсутня зацікавленість відповідних інститутів суспільства проблемами правової держави. Конституційне положення про правовий характер нашої держави, на наш погляд, не зовсім правильне. В теоретичному плані необхідно повністю переосмислити наші уявлення про взаємовідносини між суспільством та державою. Наша вітчизняна правова наука до сьогодні ґрунтується на уявленнях Г. Гегеля. У відповідності з яким держава – це все, а усе інше, включаючи громадянське суспільство – вторинне по відношенню до держави, похідне від держави. Якщо звернути увагу, то концепція Г. Гегеля про схему суспільно-державного устрою не отримала реалізації в світовому масштабі. На сучасному етапі розвитку розвинені країни орієнтувалися і продовжують орієнтуватися на теорію Д. Локка. Саме він визначає пріоритет громадянського суспільства перед державою, а держава – це інститут громадянського суспільства.

На сьогодні в Україні відсутня концепція особистого державно-правового буття. Але навіть ці умови не підштовхують її у бік формування справжньої правової держави. Усе це відбувається не тому, що в Україні цінності правової держави протипоказані, а тому, що про них ніхто нічого до сьогодні не знає чи не вірно тлумачать. Якщо в нашій країні частіше будуть говорити про справжню правову державу, яка успішно реалізована у більшості розвинених країн світу, то більшість проблем, які існують сьогодні у сфері правової держави, взагалі були б відсутні.

Формування правової держави у сучасній Україні – це явище цілком реальне. Для цього необхідна, в першу чергу, політична воля діючої влади. Також необхідно зауважити, що нереалізованість ідей та принципів правової держави, ігнорування їх можуть створити революційну ситуацію, але наслідки таких революцій, як свідчить практика нашої країни, не призведе до формування правової держави.

Список використаних джерел:

1. Казаков В.Н. Права человека и правопорядок в условиях формирования правового государства в России / В.Н. Казаков, Д.В. Лопухов // Вестник Академии права и управления. – 2013. – № 31. – С. 82-88.
2. Лавренов С.Я. Государство и гражданское общество: западный подход к пониманию особенностей их взаимодействия / С.Я. Лавренов // Вестник Академии права и управления. – 2013. – № 31. – С. 197-200.
3. Раянов Ф.М. Теоретические и практические проблемы формирования правового государства в России. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.pravgos.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=254:2013-06-03-06-05-08&catid=60:2011-08-11-08-13-28&Itemid=67.
4. Теория правового государства: проблемы модернизации / Ф.М. Раянов. – Уфа: АН РБ, Гилем, 2010. – 136 с.